

NIKOLA VULETIĆ

Sveučilište u Zadru

Centar za jadranska onomastička istraživanja

Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, HR – 23000 Zadar

## DOPUNE "JADRANSKIM ETIMOLOGIJAMA" VOJMIRA VINJE. PRVI PRILOG

Akademik Vojmir Vinja izdao je u razdoblju od 1998. do 2004. godine tri sveska *Jadranskih etimologija - Jadranskih dopuna Skokovu etimologijskom rječniku*, pozivajući istovremeno mlađe generacije jezikoslovaca na sustavno obogaćivanje i reinterpretaciju korpusa. Ovaj prilog prvi je naš odgovor na poziv Učitelja. Dopune koje ovdje donosimo temelje se na korpusu što smo ga prikupili tijekom terenskih istraživanja na zadarskim otocima i obali, te na istraživanju spisa zadarskih i rapskih bilježnika iz XIV. i XV. st. provedenih uglavnom nakon objavljivanja posljednjeg sveska Vinjina djela (2004. godine). Osim toga, donose se novi etimološki prijedlozi za neke likove koje je Vinja već obradio, kao i etimološki prijedlozi za dosad neobrađene likove.

KLJUČNE RIJEČI: *dalmatski jezik, etimologija, hrvatski jadranski govori.*

### UVOD

Ovaj etimologijski prilog pisan je u sjeni pedesete obljetnice odlaska Petra Skoka s hrvatske i svjetske jezikoslovne scene. Prilika je ovo da, spominjući se Skoka, začuđenom čitatelju odgovorimo na pitanje zašto se ovaj prilog pojavljuje u jednom slavističkom i kroatističkom znanstvenom časopisu.

Govoriti o jednom hrvatskom jezikoslovcu kao velikom ili najvećem nezahvalno je, jer se onaj koji izriče takav vrijednosni sud izlaže riziku odgovora sa suprotnih vrijednosnih pozicija, što je u suvremenom hrvatskom jezikoslovlju i prečesta praksa. No zato možemo ponoviti s Vinjom da je Skok "uveo hrvatski jezik u krug jezika koji imaju svoj etimološki rječnik" (JE I: 5). Daleko od svake pomisli da bi njegova etimološka rješenja bila besprijekorna i vječna, Skok se kroz desetljeća rada na hrvatskim etimologijama, usprkos svojoj erudiciji koja neizbježno rađa sujetom, nije libio napisati da neku riječ ne zna objasniti, da je "tamna posvema" ili da je ostavlja mlađim generacijama. "Čovjek sa suha", po vlastitom priznanju, najviše je prostora za djelovanje svojim nasljednicima ostavio kod etimoloških rješenja likova s naše obale i otoka, svijeta koji je slabo poznao, ali kojega je znao uvidjeti jezičnu, etnološku, civilizacijsku i povijesnu vrijednost kao nitko do tada. Shvativši važnost mediteranske komponentne hrvatskog prostora i jezika, ovaj

se veliki Vlah (u prenesenom i u doslovnom značenju – Skok je sin žumberačkog kraja) iz perspektivnog francuzista pretvorio u dalmatista, kroatista-etimologa i onomastičara, "bolest" kojom je zarazio generacije svojih nasljednika: po formalnom obrazovanju vrhunski francuzisti ili talijanisti, Vinja, Muljačić, Skračić, Filipi, redom su odbacili isključivo romanističku perspektivu, te svojim radovima dali izvanredno značajan prinos dalmatistici, toponomastici i hrvatskoj etimologiji, dakle i kroatistici. Ta želja hrvatskih romanista da neprestano obogaćuju spoznaje o svom jeziku nije, međutim, uvijek nailazila na dobrohotno prihvaćanje naših kroatista. Trebalo je pričekati promociju triju svezaka Vinjinih *Jadranskih etimologija – Jadranskih dopuna Skokovu etimologijskom rječniku* (veljača 2005.) da se u zgradi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti iz usta jednog akademika Katičića začuje rečenica: "Nema prave kroatistike bez romanistike!".

Ako su riječi jednog jezika odraz povijesti naroda koji njime govori, onda je mediteranska sastavnica hrvatstva izražena upravo kroz romansku leksičku komponentu naših obalnih i otočnih govora. Neophodno je shvatiti jednu stvar, koliko god zvučala banalno: Hrvati nisu oduvijek bili Mediterancima, oni su to postali s vremenom. Sve što znaju o moru Hrvati su naučili od Romana koje su zatekli na obalama Jadrana. Stvarnost koju su spoznali rijetko su se trudili izraziti slavenskim jezičnim sredstvima: sadržaj njima novog "morskog jezičnog znaka" najčešće im je bio neodvojiv od oblika koji su mu dali Romani. Romanizmi u hrvatskim obalnim i otočnim govorima tako nisu tek činjenica koju treba konstatirati, oni su prije svega znak hrvatskog mediteranskog identiteta!

Uglavnom su romanizmi sadržaj triju svezaka dopuna koje je Skokovu opusu, više od četrdeset godina nakon njegova odlaska, pridodao njegov učenik i "čovjek s mora" Vojmir Vinja, koji je u mnogo čemu nadmašio svog učitelja (ima li većeg priznanja učitelju?). Prilikom već spomenutoga predstavljanja svojih *Jadranskih etimologija*, Vinja je, u Skokovoj maniri, odaslao poziv mlađim generacijama, osobito svojoj tamo nazočnoj *zadarskoj dicit*, da se uhvate posla u dopunjavanju svog učitelja: prvo sitnim ispravcima i dopunama, a onda i nekim obimnijim sveskom, ako materijala bude.

Ovaj prilog prvi je naš odgovor na poziv Učitelja iz kategorije onih sitnih ispravaka i dopuna. Predajemo ga Učitelju na dar i bespoštednu kritiku.

#### IZBOR LIKOVA I METODOLOGIJA PRIKAZA

Izbor je likova koje u ovom prilogu obrađujemo uvjetovan opsegom naših dosadašnjih istraživanja. Riječ je o korpusu prikupljenom tijekom toponomastičkih i dijalektoloških istraživanja provedenih od veljače 2003. do travnja 2005. godine na otocima Ižu, Ugljanu, Pašmanu i Bapcu, u obalnim naseljima Turnju i Sv. Filipu i Jakovu, te istodobnih istraživanja u spisima zadarskih bilježnika (XIV. i XV. st.). Neki navodi odnose se na likove iz dijalektalnih rječnika objavljenih nakon što je Vinja već dovršio svoje *Jadranske etimologije*.

Koncepcija ovog priloga u potpunosti je uvjetovana koncepcijom *Jadranskih etimologija*. Ideja vodilja bila je da se novim potvrdama s terena popune praznine u mreži punktova na kojima je potvrđen neki leksem. Na taj se način mijenja naša percepcija o rasprostranjenosti nekog lika (npr. *ljòga* s. v. *jòga*). Iako smo u našim istraživanjima prikupili velik broj novih potvrda, ne donosimo u ovom prilogu one koje nisu od pretjerane važnosti za naše spoznaje o rasprostranjenosti nekog lika. Tako, primjerice, ne donosimo

nove likove koje smo zabilježili u pašmanskim i ugljanskim naseljima ako se ti naši likovi formalno i semantički podudaraju s likovima iz naselja na istim otocima koji se navode u Vinjinim člancima. U drugim slučajevima, nove potvrde, povezane s likovima koje je Vinja, koristeći se dosad objavljenom dijalektalnom građom, morao proglasiti "usamljenima", te ih ostaviti bez etimologije, omogućuju da se predloži etimološko rješenje (npr. *baganèla*). Samo iznimno predlažu se nova etimološka rješenja (npr. *Lostirnjak*), ili se modificiraju stara (npr. *gvača* s. v. *ažgvàco*). Svaka se novina unosi pod onom lemom iz *Jadranskih etimologija* pod kojom se nalazi lik kojim se bavimo (uz navođenje prvog retka Vinjina teksta), bilo da mu proširujemo areal novim potvrdama, bilo da diramo u etimologiju samu. Ovo, naravno, ne vrijedi za likove koje dodajemo kao apsolutne novine (npr. *Libôra*).

Kako je riječ uglavnom o dopunama koje se tiču rasprostranjenosti nekog lika, i to na temelju neobjavljene građe iz terenskih istraživanja, popis literature koji donosimo na kraju priloga relativno je skroman. Kod navođenja likova iz Marulićeve *Judite* slijede se oznake iz Moguševa rječnika (2001). Sukladno koncepciji *Jadranskih etimologija* izbjegavaju se i bilješke na dnu stranice, te se svako pozivanje na literaturu bilježi u samom tekstu, kako je i uobičajeno u rječničkom članku.

Kteticici se donose u lokalnom obliku zato što ih nema niti u Anićeve *Enciklopedijskom rječniku*, a kamoli u kojem drugom rječniku hrvatskog jezika.

\*\*\*

**àbrum** *m* "mèka što se prije lova baca u more da se privuče riba", "torilo", JE I: 12. Sva mjesta zadarske obale i otoka u kojima smo proveli istraživanja poznaju imenicu *brüm* i glagol *brumàti* u značenjima koje donosi Vinja. Ove potvrde dodajemo stoga što je u Vinjinu članku obuhvaćen samo areal od Boke do Šibenika.

**agáč** *m iht* "lubin, brancin, smudut", Dicentrarchus labrax = Labrax lupus itd., JE I: 14. Dodajemo: *agáč* (Veli Iž, Lukoran, Sutomišćica, Neviđane, Pašman), *agáč* (Turanj, Sv. Filip i Jakov, Biograd, Pakoštane). Ove su potvrde značajne stoga što se iz Vinjina popisa br. 54 (Jafa II: 260) ne vidi da je ovaj dalmatski grecizam u uporabi i u nekim obalnim naseljima.

**àjar** *m* "nebo; vis", Orlec itd., JE I: 15. Dodajemo: *òrja* 'isto' u Poljani na Ugljanu, te Marulićevo *ajer* (*Judita*, B291), čime se mreža potvrda popunjava na kritičnim mjestima.

**ažgvàco** *adv* Sali itd., JE I: 28. Pod ovom natuknicom kod Vinje nalazimo suvremeno *gvāca*, *gvāča*, *gvāca*, te Marulićevo *gvača* 'jednjak, volja, podvoljak'. Skok (ERHSJI: 629) Marulićev lik povezuje sa sinonimnim dubrovačkim *güčula* < \*GURGUTIA, u čemu mu Vinja (JE I: 28) daje za pravo. Ni jedan ni drugi ne navode točan ili približni etimon dalmatskog *gvača*. Iz Skokove se tvrdnje "korijen *guč-* dalmatoromanski ekvivalent tal. *gozzo*" daje, doduše, implicitno iščitati da *guč-* < \*GŪTIA [jer (*gor*)*gozza* < (\*GŪR)GŪTIA, usp. REW: 3924]. Ovime se objašnjava dubrovački lik, ali ne i diftong *ua* (konsonantizacijom *u* > *v* dobijamo *va*) u srednjedalmatinskim likovima, koji je u dalmatskom uvijek rezultat diftongacije ò (< Ő, A), a ne diftongacije ó (< Ő, Ū). Skokovo je tumačenje semantički uvjerljivo, no fonetska mu je strana slabija. Nama se čini da je našem liku bliže garfanjansko *gargazzo*, nego toskansko *gorgozza*. Objlašavajući aragonsko *garganchón* i okcitansko *gargasson*, Corominas piše: "[...] quizá represente un \*GARGANTIONEM derivado de *garganta*

[...] pero en vista del valón *guarguechon* y Garfagnana *gargazzo*, es más probable que se trate aquí de derivados en -ACEUM + -ONEM [...]" (v. DCELC II: 681). Mislimo da je Corominesovo \*GARGACEUM opravdano jer postoji kasnolat. glagol *gargarizare* < γαργαρίζειν (usp. DCELC II: 681). Kad bismo, dakle, za naše *gvača* pretpostavili jedno \*(GAR)GÁCEA, kako predlaže Coromines za *gargazzo* (s -A mjesto -UM, zbog dočelnog -a u našim likovima), riješili bismo i fonetsku stranu problema: naglašeno *á* > *ò* pravilno se diftongira u *ua*, a kako je riječ o nerazvijenom dalmatskom dijalektu (spalatinskom), taj se diftong nije stigao monoftongirati u otvorenom slogu.

**bàjan** *adj* "jadan, bijedan" Primošten itd., JE I: 33. Među nastavljache ovog posredstvom dalmatskog sačuvanog grč. βαίος 'malen', 'ponizan' svakako bi trebalo ubrojiti i Marulićevo *baj* 'nesreća' iz *Judite* (1613-1614).

**baganèla** *f* "valjak za lazanje", Vrgada itd., JE I: 32. Vinja je raspolagao samo vrgadinskim likom (Jurišić 1973: 20). Ovaj, međutim, nije usamljen: u obližnjem naseljima Sv. Filip i Jakov, Turanj i Banj, te u Sutomišćici na Ugljanu nalazimo *vaganèla* 'valjak za razvlačenje tijesta, sukalo'. Mislimo kako ovaj lik treba dovesti u vezu s dugootočkim *laganèla* koji je Vinji poznat, a koji smo zabilježili i u Preku na Ugljanu (usp. JE II: 124). Nama se, naime, čini da su i likovi iz biogradsko-pašmanske zone isto tako nastavljachi grč. λάγανον 'düner Teigfladen', 'pasta sfogliata' (LexGr: 287.), pa bismo ih pribrojili seriji grecizama zajedničkih Dalmaciji i južnoj Italiji (*làgana*, *làcana*, *làgani*, *layanella*). Vinja će vjerojatno biti u pravu kada pomišlja da bi sufiksacija *-ela* (< -ELLA) mogla biti našim autohtonim tvorbenim procesom. U vezi s početnim suglasnikom *b-/g-* slijedili bismo Vinju kada za vrgadinski lik sugerira naslanjanje na nastavljache lat. BACULUM (REW: 874).

**cèlega** *f* "stara ponjava u kojoj se nosi trava", "cerada za pokrivanje tereta na brodu", Janjina itd., JE I: 97. Dodajemo: *zelighe* u inventaru *barkozija* prodanog u Splitu 1344., *ciliga* u Šibeniku 1433., *celega* u Šibeniku 1443. (Šimunković/Pederin 1996: 96, 105); *ciliga* 'cerada za pokrivanje tereta na brodu' u Zadru u inventaru barke iz 1348. (SZB: A. de Rivignano V/1, 7v); isto u Rabu 1452. (RB: Th. de Stantiis II/5, 213r).

**jòga** *f* "riblja sitnež", Šibenik: *Nisan uvatija niti joge* (=baš ništa) itd., JE II: 37. Likovima koje Vinja zbog tamnog samoglasnika smatra direktnim nastavljachima grč. ἄλωκόν (usp. JF: 24.1.3.) treba dodati *ljòga* 'ni ribice', 'ništa' u zadarsko-biogradskoj zoni, čime je područje ovog grecizma znatno prošireno: *ni ljòge nís ćapò* (Ugljan); *ni ljòge* (Lukoran, Neviđane); *nànci ljòge* (Tkon); *nànka ljòge* (Turanj, Sv. Filip i Jakov). Zanimljiv je semantički razvoj lika *jòga* u Murteru: s jedne strane znači 'ni ribe', a s druge 'velika riba'.

**kàpica** *f* "lijes", Šibenik itd., JE II: 62. Likovima sa sačuvanim *-p-*, koje Vinja smatra dalmatoromanskim prežicima, dodajemo turanjski i filipjanski lik *škàpca* 'lijes', murterski *kàpsa*, te velovaroški (Split) *kàpsa*, *kapsil* 'isto' (usp. Matoković 2004: 445).

**katàbuj** *f* (*žarg.*) "zatvor", Korčula itd., JE II: 73. Dodajemo šibensko *katàbuj* 'rupa u zidu za skladištenje' (*Bàbe su đici govòrile: Ne budeš li dõbar, zatvòriću te u katàbuj*), te veloiško *katàbuj*, čime se popunjava praznina između sjevernog (Rabac, Krk) i južnog areala (Brač, Vis, Korčula, Boka) na kojima je ovaj lik u širokoj uporabi.

**katàfić** *m*, JE II: 74. Vinja na samom početku ovog članka naglašava da je ovo "znatno rasprostranjenija riječ" nego što bi se to iz Skokovog članka *katàfić* (ERHSJ II: 61) dalo zaključiti, te navodi potvrde s Vrgade, Dugog Otoka i Brača. Kako bismo potkrijepili Vinjinu tvrdnju, dodajemo: *katafić 'bužâk, ũsko i màlašno mĩsto'* (Tkon), *katafić 'mâli*

*prôstor îspo škâl'* (Neviđane), te iško *katafûć* koje se značenjski podudara s dugootočkim likovima koje donosi Vinja.

*kauč m brdg* "kavija, klin, drveni umetak", Komiža, JE II: 77. Vinjinim potvrdama s Visa, Korčule, te iz Splita dodali bismo homofone obalne i otočke likove iz biogradske zone (Biograd, Sv. Filip i Jakov, Turanj, Babac), ali u značenju 'blazina vesla' (u koju se ulaže *škëram*).

*koka f* tip broda u starom Dubrovniku između XIV. i XVII. st. Ovaj tip broda javlja se i u Zadru u 13. stoljeću (npr. 1386., v. SZB: A. de Rivignano, V/1/, 7v).

**Kozar** "selo na Korčuli", JE II: 105. Riječ je o krivoj Budmanijevoj interpretaciji Kavanjinova "u seonskon miestu od Kzara", koju Vinja ovdje ispravlja. Riječ je, naravno, o mjestu Čara (sve donedavno bilježenom *Kcara*). Skokovu etimologiju CÔS, CÔTIS (REW 2275) 'brus, izrazit kamen' → COTIARIA, sa semantičkom paralelom u hvarskom ojkonomu *Brusje*, potkrijepili bismo još jednim parom toponima. Riječ je o nesonomu *Košâra* koji nikako ne može imati veze s likom *košâra*: tome se protive kako semantičke, tako i formalne (akcenatske) okolnosti. Međutim, na čitavoj južnoj strani otoka *Košâra* lako su uočljive strme stijene, kao i za tako malen otok dosta visok vrh (82 m). Značajno je i to da se od *Košâre* neznatno udaljeni otočić slične konfiguracije zove *Brûšnjak*. Zbog svega navedenog, mislimo da i nesonom *Košâra* treba izvoditi iz COTIARIA. Nadalje, u prilog Skokovoj etimologiji svakako govori i lik čära 'kameni ručni mlin za žitarice', što smo ga zabilježili u Zelovu, Prugovu i Neoriću (splitska zagora).

**kûnjka f zool.** školjkaš Arca noae itd., JE II: 116-117. Vinja prihvaća "sažeto Skokovo mišljenje "*kunjka* < tal. *cónca* < lat. CONCHA < grč. κόγχη", ali upozorava da je "ta varijanta u nedvojbenoj vezi s drugim malakonimima koji nam postavljaju nekoliko problema". Iako mislimo da je lat. CONCHA uistinu izvor našeg malakonima, nismo sigurni da njegovu prisutnost u Dalmaciji dugujemo posuđivanju iz talijanskog, pa niti iz talijanskih dijalekata. *Conca* je u talijanskom jeziku u značenju 'conchiglia' riječ ograničena na književni i pjesnički jezik: VLI (414) to značenje navodi na posljednjem (sedmom) mjestu pod lemom *cónca* i to s napomenom *lett.* [letterario – op. N. V.]. Iz dostupnih talijanskih dijalektalnih rječnika proizlazi da se refleksi lat. CONCHA niti u jednom dosad opisanom talijanskom jadranskom dijalektu ne rabe u značenju 'školjka', a kamoli 'Arca noae'. Naš ispitanici ribari u Bariju decidirano tvrde da nikad i nigdje nisu čuli riječ *cónca* sa značenjem 'školjka'. U Markama (Senigallia, Ancona, Portorecanati) postoji samo lik *cóncula* koji označava školjkaše *Venus gallina* i *Venus exoleta* (usp. Colucci 1994: 85; Panzini 1996: 131; Scalabroni/Palanca 1996: 78). Isti se školjkaš u abruceškim dijalektima naziva *cucchjə*, *ciöcqəələ*, *cuccìòlə*, (usp. Giammarco 1968: 634), a u Apuliji *cocciola*, što su sve refleksi lat. COCLEA. Školjka u najširem smislu riječi u svim se talijanskim jadranskim dijalektima naziva refleksima lat. CONCHYLIIUM < grč. κόγχυλιον. Nastavljači lat. CONCHA, naprotiv, u svim talijanskim jadranskim dijalektima, od mletačkih do puljiških, označavaju svakojake posude: od naćvi i različitih korita u Venetu (*conca*, usp. Boerio: 486) i Markama (*conca*, v. gore), do ćupova i kanti u Abrucu (*cònghə*, *cóngə*, *canghə*, *càunghə*, usp. Giammarco 1968: 600), te niša u zidu gdje se takve posude odlažu. Najviši stupanj polisemičnosti riječ *cónca* dosiže u Salentu (*còncia* 'conca, buca, pozza d'acqua, vasca d'acqua, conca di terreno', usp. VDS: 159). Sve ovo znači da naše likove *kûnkul*, *kûnkula* i sl. bez problema možemo izvoditi iz navedenih talijanskih homofonih likova. No, u slučaju lika *kûnjka*, a pogotovo pelješkog *kùka*, *kùkac*

s denazalizacijom, pretpostavili bismo da je riječ o autohtonim (dalmatskim) refleksima lat. CONCHA. Sâm Vinja za pelješke likove navodi da su "kako se mora zaključiti po denazalizaciji, nedvojbeno prije od ostalih ušli u naš sustav" (117).

**lâmbek** *m* "mali badanj", Smokvica itd. JE II: 125. Dodajemo *lambik* 'rezervoar kotla za destilaciju (pečenje rakije)' u Povljani na Pagu (Tičić 2004: 173), te filipjanski toponim *Lambik* (ozidani izvor vode).

**Libôra** *f* toponim u Tkonu, Malom Pašmanu i Ugljanu. Ovog lika nema ni u ERHSJ ni u JE. Riječ je, kako na Pašmanu, tako i na Ugljanu, o kvalitetnom zemljištu okruženom šumom hrasta crnike i za koje ispitanici znaju da je oteto šumi. Ovaj toponim postoji i u Jelsi, u samom središtu mjesta, ali nam druge okolnosti s terena nisu poznate. U Trogiru i Kaštel-Lukšiću nalazimo toponim Ribôla. Ovdje predlažemo jedno provizorno etimološko rješenje na koje nas navode povijesne potvrde *Ribolla* (1504., SZB: M. Sonzonius, II/II/G, 14r), *Ribola* (1623., SZB: P. Fumati, I/3, 44r i 1654., SVKD 7/245): kako je riječ o šumi hrasta, naš bi lik mogao biti blizak katalonskom *rebo*ll 'roure reboll', španjolskom *rebo*llo 'variedad del roble' ('cer, sladun, vrsta hrasta' *Quercus cerris*, usp. ŠHR: 988), asturijskom *rebo*llo 'tronco de cualquier árbol' i sardskom (Logudoro) *rebuddu*. Coromines (DCELC III: 1031) sve ove likove izvodi iz \*REPÛLLUS 'retoño' (< \*REPULLARE < RĚPÛLLÛRĀRE 'wiedersprossen' (REW: 7231)), a njegov stav zadržavaju i najnovija izdanja *GDLC* i *DLE*. Oko 1400. u glosama Escoriala za španj. *rebo*llo zabilježeno je značenje 'quercus'. To što latinski etimom ni u latinskom, ni u navedenim romanskim jezicima ne označava crniku ne bi trebalo bitno utjecati na naš postupak. Poznato je, naime, iz naše otočne fitonimije, da ime koje u jeziku davatelju označava jednu crnogoricu može u jeziku primatelju označavati drugu crnogoricu, ne nužno unutar iste vrste. Tako, npr. *komôra* < grč. κομαρίς (izvedenica od κόμαρον 'plod biljke *Arbutus unedo*', usp. JaFa: 14.2.2.1 i JE II: 92-93) na zadarskim otocima redovito označava biljke *Phillyrea latifolia* i *Quercus coccifera* (usp. Skračić 1996: 32). Kako s druge strane Jadrana nalazimo samo refleks lat. RÖBUR, -ÖRE (REW: 7354), naše *Libôra* mogao bi biti dalmatski leksički prežitak, s jedinom paralelom na zapadnom rubu Romanije, te u konzervativnom sardskom.

**Lostîrnjak** *m* ime uvalice sjeverno od Filip-Jakova, JE II: 32. Vinja je odlučan u tvrdnji da se u imenu ove uvalice krije prilagođeni refleks lat. MONASTERIUM (\**mostîrnjak* > *Lostîrnjak*), upirući se na podatak koji donose Finka i Šojat (1973-74: 34): *U Primôrju u Lostîrnaku je bija samostan*. No, ispitanik pionira terenskih istraživanja u hrvatskoj toponomastici se vara (on, međutim, govori ono što misli da zna, što nije grijeh): u toj uvalici koja se ne nalazi sjeverno, već jugoistočno od Sv. Filipa i Jakova nema ostataka nikakvog samostana. Ona je, doduše, bila u vlasništvu rogovske opatije, ali se materijalni ostatci rogovskog primorskog posjeda nalaze nekoliko stotina metara na sjeverozapad, na lokalitetu *Kapèlica*, u starijim izvorima *Sutjadrig*. Na tom se mjestu, po svemu sudeći, nalazila crkva Sv. Andrije, višekratno spomenuta u arhivskim spisima iz sredine XV. st. Da je ostataka samostanskih gospodarskih zgrada bilo na *Lostîrnjaku*, bili bi se sačuvali u većoj mjeri nego na *Kapèlici*, gdje je abrazija neusporedivo jača (*Kapèlica* je rt od *parparòta*, a *Lostîrnjak* uvala sa žalom). Osim toga, povijesne potvrde našeg toponima u obliku gotovo identičnom današnjem sežu u vrijeme kada su gospodarske zgrade opatije u *Primôrju* i crkva Sv. Andrije još postojale: *Lostrignach* 1439. (SZB: N. Benedicti I/5/f. 26) i 1441. (SZB: J. Calcina I/1/f. 156). Sve ovo, naravno, ne znači definitivno da Vinjina etimologija nije točna. Poznavanje stanja na terenu navodi nas, međutim, na jedan drukčiji prijedlog. Uvala *Lostîrnjak* je, naime, sve donedavno bila poznato lovište lostura (*Pinna*

*nobilis*). Izrazito je plitka, pa su se losture za bonace mogle vidjeti s površine bez uporabe stakla, te vaditi golim rukama iz *batële*. Taj se školjkaš, doduše, danas u Sv. Filipu i Jakovu naziva *lostūra*, ali lik *lostūra* nalazimo već u Tkonu, s druge strane Pašmanskog kanala. Zbog navedenog nam se čini da se u imenu uvale prije krije refleks ovog malakonima, nego lat. MONASTERIUM. Tim više što nikako nije riječ o beznačajnom školjkašu: njegovo je meso u čitavom biogradskom kraju cijenjena poslastica, a iznimno ljute crne granule koje se nalaze u jednoj vrećici odvojenoj od jestivog dijela sve donedavno su se koristile kao nadomjestak za papar.

**lucmarîn** *m bot* "rusmarin", *Rosmarinus officinalis*, JE II: 147. Vinja upozorava da je, osim ovoga i njemu sličnih naziva, u nekim južnočakavskim govorima u uporabi oznaka *žeromôd* i *žimorôd* (Vis i Komiža). U Visu postoji još i varijanta *žurumôd*. U terenskim istraživanjima u Malom Ižu zabilježili smo toponim *Zimerad* kao ime jednog od vrhova na poluotoku *Pârda*, čime se areal ovog leksema pomiče znatno na sjeverozapad.

**luća** *f* "grumen zemlje", JE II: 148. Vinja je raspolagao samo potvrdom sa Suska, te zapisima Tanzlinghera-Zanottija i Josipa Jurina. Lik *lūća* je, međutim, u istom značenju, u širokoj uporabi u zadarsko-biogradskoj zoni. Sami smo ga zabilježili u Lukoranu (*Ču te lūćon u glavu.*), Poljani (*Hitali su se is lūćami.*) i Kalima na otoku Ugljanu, Tkonu na otoku Pašmanu, te u Turnju, Sv. Filipu i Jakovu i Biogradu, a poznat je i na Pagu (Kolan).

**pàkalj** *m*, **pàkljić** *m* "malo jato ribe" itd., JE II: 238. Prihvaćajući Vinjinu etimologiju (*φάκελ(λ)ος* 'bundle, faggot'), dodajemo nove potvrde. Na Murteru smo, osim značenja 'jato ribe' zabilježili i *pâhalj vūne* 'šaka vune', *pâhalj kosē* 'pramen kose'. Na otoku Ugljanu, osim vrijednosti 'malo jato ribe' (*puâhalj*, Kali i *pâhalj*, Lukoran), zabilježili smo i vrijednost 'mrlje morske trave koje se vide iz broda'. Vjerojatnim nam se čini da je istog izvora i lik *pâlji* 'visôka trāva na kurêntu' (Babac, Turanj, Sv. Filip i Jakov), jer se u sadržaju podudara s ugljanskim likom. Mislimo da ovamo spada i Marulićev *faćel* 'povoj, rubac' iz *Judite* (179-180). Skok je u ovom liku vidio svojevrstan grčko-latinski hibrid ("izvor je grčki: *φάκελος* "faisceau" unakršten sa grčkim latinizmom *φακιόλιον* < kslat. *faciolum* za *faciale*", usp. ERHSJ I: 502). Kako u Marulićevu liku imamo *e*, a ne *o*, mislimo da nije došlo do formalnog ukrštanja dvaju likova, već samo do djelovanja latinske riječi na grčku uslijed formalne sličnosti i to u smislu proširenja sadržaja. Naime, ako za polazni oblik uzmemo *φάκελος*, palatalizacija *k > ć*, neistovjetna onoj u našim starijim refleksima lat. FACIOLUM (*poculica*, *pecyllico*, *pocolica*, *pòcelica*; slovenski *pocul*), objašnjava se dalmatskom diftongacijom *è > je* (nakon koje palatalni element diftonga palatalizira velarni suglasnik, *kje > će*). Sačuvano protoničko *ǎ* (u našim najstarijim latinizmima/ranim romanizmima *ǎ > o*) također upućuje na dalmatski kao neposredan izvor posuđivanja. Potpunu semantičku i formalnu paralelu Marulićev *faćel* nalazi u bokeljskim likovima *páćel* 'povezača, ubradač', *pàćeo*, *paćelo* 'koprena' koji se ne mogu izvoditi iz FACIOLUM.

**Rûnjka** *f* toponim u Banju (draga), Dobropoljani (zemljište), Pašmanu (maslinik u dragi) Malom Pašmanu (uvala), te na Dugom Otoku (dvije uvale, Brbinj, usp. Skračić 1996: 127). Najstarija povijesna potvrda ovog lika je *Runch* na Pašmanu iz 1318. (*NJ II*: 147). Najstarija potvrda za Ugljan je *Crisceua runcha* iz 1386. (Kali, SZB: N. de Flumine, un/I/1, 2v.). Toponimi izvedeni iz iste osnove postoje i na Krku, Rabu, te u Gorskom kotaru i Baru. O ovim likovima Vinja nije pisao, ali ih nalazimo u ERHSJ (III: 172, s. v. *rûnka*), gdje Skok slične likove izvodi iz tal. *ronc* < *roncare* < RÛNCĀRE, te ih stavlja u vezu s likom *rankún* 'securis adunca, kosiraš'. Skokova etimologija očito smjera na semantizam

'krčiti'. U tom smislu, naši toponimi, kao i creski apelativ *rûnka*, mogu biti i dalmatizmi. Povijesne potvrde su, kako vidimo, dosta stare. No, još više u prilog našem prijedlogu govori činjenica da u rumunjskom postoji riječ *runc* i to baš u značenju 'krčevina u šumi' (usp. REW 7444). Najviši stupanj toponimizacije refleksi lat. RŪNCĀRE dostigli su upravo u Dalmaciji i Moldaviji, a to je znakovit indikator starosti jednog leksema.

## BIBLIOGRAFIJA

Colocci, Rodolfo, 1994: *Vocabolario Dialettale Senigalliese*, Libreria Editrice Sapere Nuovo, Senigallia.

DCELC I-IV: Corominas, Joan, *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*, I-IV, Editorial Francke, Bern, 1954-57.

DLE: *Diccionario de la lengua española*, Real Academia Española, vigésima segunda edición, <http://www.rae.es>

ERHSJ: Sok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*. Uredili akademici M. Deanović i Lj. Jonke, Suradivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec. I. A-J, 1971; II. K – poni, 1972; III. poni – Z, 1973; IV. Kazala, JAZU, Zagreb, 1974.

Fincka, Božidar / Šojat, Antun, 1973-74: "Obalna toponimija zadarsko-šibenskoga kopna i šibenskog otočja", u: *Onomastica Jugoslavica*, 3-4, str. 27-64.

Giammarco, Ernesto, 1968: *Dizionario Abruzzese e Molisano. Volume primo A – E*, Edizioni dell'Ateneo, Roma.

GDLC: *Gran diccionari de la llengua catalana*, Enciclopèdia Catalana, <http://www.grec.net/home/cel/dicc.htm>

Hadlich, Roger Lee, 1965: *The Phonological History of Vegliote*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill.

Holtus, Günter / Metzeltin, Michael / Schmitt, Christian (ur.), 1995: *Lexikon der Romanistischen Linguistik, Band/Volume II, 2. Die einzelnen romanischen Sprachen und Sprachgebiete vom Mittelalter bis zur Renaissance / Les différentes langues romanes et leur régions d'implantation du Moyen Age à la Renaissance*, Niemeyer, Tübingen.

Hraste, Mate / Šimunović, Petar, 1979: *Čakavisch-deutsches Lexikon. Teil I*, Böhlau Verlag, Köln/Wien.

HŠR: Vinja, Vojmir, *Španjolsko-hrvatski rječnik s osnovama španjolske gramatike i španjolskog trgovačkog dopisivanja*, 4. ispravljeno i dopunjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 2000.

JaFa: Vinja, Vojmir, *Jadranska fauna. Etimologija i struktura naziva*, I-II, JAZU/LOGOS, Zagreb/Split, 1986.

JE I-III: Vinja, Vojmir, *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, I. A – H, 1998; II. I – Pa, 2003; III. Pe – Ž, 2004, HAZU/Školska knjiga, Zagreb, 1998-2004.



- Lex Gr: R o h l f s, Gerhard, 1964: *Lexicon Graecanicum Italiae Inferioris*, Tübingen.
- M a t o k o v i ć, Berezina, 2004: *Ričnik velovareškega Splita*, Denona, Zagreb.
- M o g u š, Milan, 2001: *Rječnik Marulićeve Judite*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- M u l j a č i ć, Žarko, 2000/1995: *Dalmatisch – Il dalmatico*, u: Muljačić 2000: 395-416, izvorno objavljeno u: Holtus/Metzeltin/Schmitt (ur.), 1995, str. 32-42.
- M u l j a č i ć, Žarko, 2000: *Das Dalmatische. Studien zu einer untergegangenen Sprache*, Böhlau Verlag, Köln/Weimar/Wien.
- N J II: *Notarilia Jadertina II. Notarium Jadrensiium Johannis Qualis, Nicolai q. Johannis, Gerardi de Padua acta quae superstant. Transcripserunt et indices digesserunt dr. Mirko Zjačić et Jakov Stipišić*, Državni arhiv u Zadru, Zadar, 1959.
- P a n z i n i, Mario, 1996: *Dizionario del vernacolo anconitano. Volume I A – I*, Sagraf Editrice, Ancona.
- R a d u l i ć, Ladislav, 2002: *Rječnik rivanjskog govora*, Matica hrvatska Zadar, Zadar.
- R B: Rapski bilježnici, Hrvatski državni arhiv u Zadru.
- REW: M e y e r – L ü b k e, Wilhelm, *Romanisches etymologisches Wörterbuch. 3 Auflage*, Winters Universitätsbuchhandlung, Heidelberg, 1935.
- S c a l a b r o n i, Mario / Palanca, Lino, 1996: *Fàttu pe'descùre. Vocabolario dialettale purtannàru*, Centro Studi Portorecanatesi, Portorecanati.
- S k r a č i ć, Vladimir, 1996: *Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka*, Književni krug Split, Split.
- SVKD: Spisi samostana Sv. Kuzme i Damjana, Hrvatski državni arhiv u Zadru.
- S Z B: Spisi zadarskih bilježnika, Hrvatski državni arhiv u Zadru.
- Š i m u n k o v i ć, Ljerka / Pederin, Ivan, 1996: "Prilog proučavanju srednjolatinškoga pomorskoga nazivlja u mletačkoj Dalmaciji u XIV. i XV. stoljeću", u: *Čakavska rič*, XXIV (1-2), str. 95-110.
- T i č i ć, Ante, 2004: *Rječnik govora mjesta Poveljane. Lîbar poveljânskih besîd*, Matica hrvatska Zadar, Zadar.
- V a j s, Nada, 2003: *Hrvatska povijesna fitonimija*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- VDS: R o h l f s, Gerhard, *Vocabolario dei dialetti salentini (Terra d'Otranto)*. Ristampa fotomeccanica. I-III, Galatina, 1976, (izvorno objavljeno među *Abhandlungen* Bavorske akademije 1956-61).
- VLI: Z i n g a r e l l i, Nicola, 2004: *Vocabolario della lingua italiana*, Zanichelli, Bologna.
- Z a m b o n i, Alberto, 1976: *Note linguistiche dalmatiche*, u: *Atti della Società Dalmata di Storia Patria*, IX, Padova, str. 9-66 (Atti della tornata di studio nel cinquantésimo anniversario della fondazione in Zara).

## APPORTS AUX "JADRANSKE ETIMOLOGIJE" DE VOJMIR VINJA. PREMIÈRE CONTRIBUTION

## RESUMÉ

Vojmir Vinja publia, entre 1998 et 2004, les *Jadranske etimologije* [*Étymologies adriatiques*], trois volumes qu'il a voulus complémentaires au grand *Dictionnaire étymologique* de Petar Skok. À la même occasion Vinja lance un appel aux jeunes linguistes croates de continuer à compléter et à reinterpréter le corpus qu'il a proposé dans son ouvrage. La présente contribution est une première épreuve de réponse à l'appel du Maître, résultat des recherches sur les îles et la côte de la région de Zadar, ainsi que dans les documents rédigés par les notaires médiévaux de Zadar et de Rab. Ces recherches ont été effectuées notamment après la parution du dernier volume de l'ouvrage de Vinja (2004). Les contributions vont essentiellement dans le sens de compléter avec les formes nouvelles les étymologies existantes, et exceptionnellement, de corriger, s'il y a lieu, les étymologies proposées par Vinja. Enfin de donner une première tentative d'explication de quelques lexèmes non traités par Vinja ou Skok.

MOTS-CLÉS: *langue dalmate, étymologie, parlers croates adriatiques.*